

PAPER DETAILS

TITLE: TÜRKİYE'DE YASAYAN GÖÇMENLERE YÖNELİK TUTUMLAR: ÜNİVERSİTE
ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ

AUTHORS: Fatma Nur SENGÜL

PAGES: 120-140

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2544870>

TÜRKİYE’DE YAŞAYAN GÖÇMENLERE YÖNELİK TUTUMLAR: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ

ATTITUDES TOWARDS MIGRANTS LIVING IN TURKEY: THE EXAMPLE OF UNIVERSITY STUDENTS

Fatma Nur ŞENGÜL¹

Öz

Bir bireyin ya da grubun çeşitli sebeplerden ötürü yaşadığı bölgeyi terk ederek farklı bölgelere doğru gerçekleştiği her türlü fiziksel hareket göç kapsamında değerlendirilmektedir. Türkiye, içinde bulunduğu gerek stratejik konumu gerek sosyolojik, kültürel ve dini konumu itibarıyla bazen göç sürecinde geçiş ülkesi bazen de göç edilen mekân olma özelliğini taşımaktadır. Son yıllarda ise bu göç hareketleri özellikle dış göç ve düzensiz göçmen şeklinde görülmektedir. Çalışma kapsamında Türkiye’de bulunan vakıf ve devlet üniversitelerinde ön lisans ve lisans düzeyinde eğitim gören 386 üniversite öğrencisinin göçmenlere yönelik tutumları ve bu tutumların bazı demografik değişkenlere göre farklılıkları açıklanmaktadır. Araştırmada metot olarak dokümantasyon ve ilişkisel tarama yöntemleri birlikte kullanılmış ve nicel araştırma yöntemine ait anket tekniğinden yararlanılmıştır. Covid-19 salgını nedeniyle anket metni üniversite öğrencilerine online iletilmiştir. Kartopu ve kolayda örneklem yöntemleri kullanılarak evreni temsil edebilecek sayıda örneklem grubuna ulaşılmıştır. Çalışmanın sonucundan üniversite öğrencilerinin göçmenlerden rahatsız olduğu, en fazla rahatsızlık duydukları göçmenlerin sırasıyla Afgan, Suriye, Irak ve İran’dan gelen göçmenler olduğu ve en az rahatsızlık duydukları göçmenlerin Batı Avrupa’dan gelen göçmenler olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca cinsiyete göre göçmenlere yönelik tutumlar değişmezken, dini tutumu yüksek olanların, hayatlarının çoğunu köyde geçirenlerin ve devlet üniversitesinde eğitim görenlerin göçmenlere yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelime: Göç, Düzensiz Göçmenler, Türkiye’de Dış Göç, Göçmenlere Yönelik Tutumlar.

Jel Kodları: R23,

Abstract

Any physical movement that an individual or group performs towards different regions by leaving the region where they live for various reasons is considered within the scope of migration. Turkey, in terms of both its strategic position and sociological, cultural and religious position, sometimes appears as a transit country in the migration process and sometimes as a place of migration. In recent years, these migration movements are seen especially as external migration and irregular immigrant. Within the scope of the study, the attitudes of 386

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, E-posta: fnylimaz@aydin.edu.tr, [ORCID: 0000-0002-2995-943X](https://orcid.org/0000-0002-2995-943X)

university students studying at associate and undergraduate degrees in foundation and state universities in Turkey are explained according to some demographic variables, and whether university students are uncomfortable with the presence of immigrants is described and the social profile of university students is drawn. Documentation and relational scanning methods were used together as a method in the research and the questionnaire technique was used. Due to the Covid-19 outbreak, the survey text was delivered to university students online. By using the snowball sampling method, a number of sample groups representing the universe were reached. As a result of the study, it has been concluded that university students are disturbed by immigrants, the immigrants they feel most uncomfortable with are immigrants from Afghan, Syria, Iraq and Iran, and the immigrants they are least disturbed by are immigrants from Western Europe. In addition, while attitudes towards immigrants did not change according to gender, it was observed that those with high religious attitudes, those who spent most of their lives in villages and those who studied at a state university had more positive attitudes towards immigrants.

Key Words: Migration, Irregular Migrants, External Migration In Turkey, Attitudes Towards Immigrants.

Jel Codes: R23,

GİRİŞ

Göç, bireylerin ya da grupların kendi yaşam alanlarını terk ederek farklı ve yeni yaşam alanlarına ve toplumlara doğru hareketliliklerini içeren (Marshall, 2008: 685) ve beraberinde pek çok toplumsal değişimin ve dönüşmenin yaşanmasına neden olan bir olgudur. Çünkü göçmenler yanlarında sadece maddi unsurlarını değil manevi değerlerini de beraberinde getirmektedir. Göçler sonucunda bireyler sadece fiziksel anlamda bir mekân değişikliği yapmakla kalmamakta aynı zamanda bireysel ve sosyal hayatlarını kuşatan tüm ilişkileri de yeniden kurmaktadır. Hayattan elde ettikleri tecrübelerini, yaşam şekillerini, dillerini, dinlerini, kültürlerini, anılarını ve hayallerini de gittikleri mekâna taşımaktadır (Adıgüzel, 2016: 1-3).

Disiplinler arası çalışmalara konu olan göç ve göç nedenleri üzerine pek çok farklı teorik alt yapı ile karşılaşmak mümkündür. Göç teorisyenleri, göç teorilerini oluştururken, göç edilen yerin göç edilecek yere olan uzaklığı, göç edilecek yerde kalınacak süre, göç edilen yerin sosyo ekonomik koşulları, göç edilen yerini siyasi durumu, göç edilecek yerde akrabalık bağlarının olup olmaması, göç edenlerin etnik ve dini kimlikleri, göç edenlerin kişisel özellikleri ve göç edenlerin cinsiyetleri gibi pek çok farklı faktörü dikkate almışlardır. Göç teorisyenleri bu faktörden yola çıkarak hipotezler oluşturmuşlar ve makro, orta ya da mikro bakış açısıyla göç olayı hakkında bir teori ortaya atmışlardır (Özcan, 2016: 187). Bu kuramcılardan Ravenstein’in “*Göç Yasaları*” isimli makalesinde göçün yedi kanundan söz etmiştir. Bu kanunlara göre göç olgusu gelişen bölgelere doğru basamak halinde gelişmektedir. Diğer bir ifadeyle, merkeze yönelik göçler ilk olarak yakın çevreden gerçekleşmekte ve kademe kademe uzak bölgelerin gelişen bölgeye doğru göçüyle devam etmektedir. Yine Ravestein’e göre uzun mesafe göçmenleri sanayi ve ticaret merkezlerine doğru göç ederler ve kadınlar erkeklere oranla daha fazla göç ederler (Ravestein, 1885: 198- 199; Çağlayan, 2006: 68-70) şeklindedir. Bir

diğer isim Everett Lee 1966 yılında yayımladığı makalesinde *Göç Teorileri* üzerinde durmaktadır. Lee, göç etme kararını ve göç sürecini başlatan faktörleri dört başlık altında toplamaktadır; yaşanılan yer ile ilgili faktörler, gidilmesi hedeflenen yerle ilgili faktörler, araya giren engeller, kişisel faktörler. Lee, göçü başlatmak için yaşanılan yerle ilgili itim faktörleri ve gidilecek yerle ilgili çekim faktörlerinden bahsetmiştir (Çağlayan, 2006: 75). Diğer kuramcı Petersen ise 1958 yılında göç tiplerini dört başlık altında kategorileştirmiştir; ilkel göçler, zoraki göçler, serbest göçler ve kitlesel göçler şeklinde sınıflandırmıştır (Adıgüzel, 2016: 26-27; Çağlayan, 2006: 75-77; Petersen, 1958: 259-263). Son olarak “*Merkez-Çevre*” kuramına göre ise göçler merkezde bulunan kapitalist ülkeler ile kapitalist olmayan ülkeler arasında gerçekleşmektedir (Aksoy, 2012: 295).

Bireylerin ya da grupların doğup büyüdüğü yerleri terk ederek yeni bölgelere doğru gerçekleştirmiş oldukları her türlü nüfus hareketini göç kapsamında değerlendirmek mümkündür. Göç hakkında ortaya atılan pek çok teorelin var olduğunu söylemek elbette mümkündür. Günümüzde küreselleşme, teknolojinin gelişmesi, iletişim ve ulaşım olanaklarının iyileşmesiyle beraber göç hareketlerinin hızlandığını ve farklı bir boyut kazandığı da görülmektedir. Türkiye nezdinde 1945 yılları itibariyle, iç göç kapsamında, Doğu bölgelerden Batı bölgelere doğru göç olayları tartışılmakta iken şu an göç olgusu daha çok düzensiz göçmeler boyutu ile tartışılmaktadır. Bugün yaşanan hem iç hem dış hem de düzensiz göçlerin altında birden fazla neden yatmaktadır ve yaşanan göç olaylarını açıklamak için tek bir kuram ya da teori yeterli değildir.

Göç sınıflamalarına baktığımızda göçün, zorunlu göç, gönüllü göç, iç göç, dış göç, yasal göç, yasadışı göç, bireysel göç, kitlesel göç gibi pek çok yönü bakımından sınıflandırıldığı görülmektedir. Gerçekleşen bu göçlerin ise tek bir nedeni olabileceği gibi birden fazla sebep de göçe neden olabilmektedir. Göçün en önemli nedenlerinden birisi ise sosyo ekonomik faktör olarak ele alınmaktadır ve bu faktör Ravenstein tarafından göçün başlatıcısı olarak düşünülmektedir (Ravenstein, 1889: 286). Sosyo ekonomik göçler bireylerin ekonomik anlamda daha iyi ve rahat hayat standartlarında yaşama isteğinden kaynaklanmaktadır. Göçe neden olan diğer önemli etmenler ise siyasal ve sosyo kültürel nedenlerdir. Bireylerin ülkelerinden ayrılmasının sebebi sadece ekonomik değil, savaş, siyasi baskı, iç çatışma, kültürel çatışma gibi etmenler de göç etmeye neden olabilmektedir. Nitekim 2011 yılından bu yana iç savaştan kaçmak amacıyla Suriye’den Türkiye’ye yapılan göçleri bu kategoriye örnek olarak göstermek mümkündür (Günay vd., 2017: 40). Suriye’den Türkiye’ye doğru yaşanan bu göçlere neden olan etmenlerin başında ise güvenlik kaygısı gelmektedir. Bireyler yaşamış oldukları ülkede can, mal vb. güvenlik zafiyetinden kaynaklı olarak göç etmek istemektedir. Yine iklim koşullarının elverişli olmaması, daha iyi bir eğitim almak, daha iyi yerlerde yaşamak amacıyla da bu göçler gerçekleşmektedir. Görüldüğü üzere göçler negatif unsurların yoğun olduğu bölgelerden pozitif unsurların yoğun olduğu bölgelere doğru gerçekleştirilmektedir.

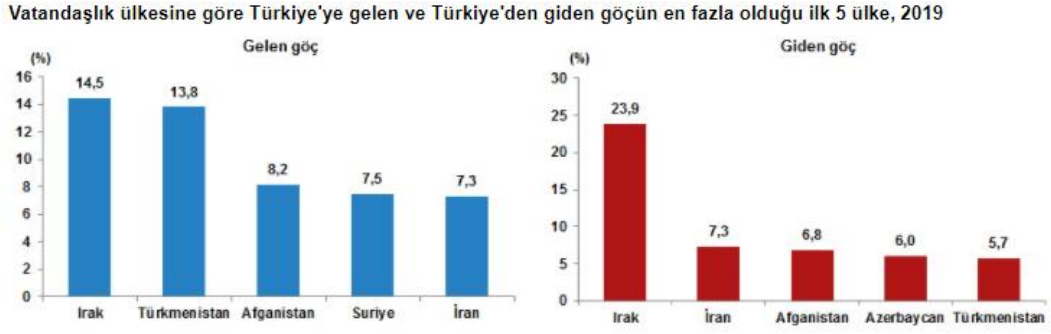
Çalışma itibariyle üzerinde durulması gereken kavramlardan ilki dış göç diğeri ise düzensiz göçtür. Dış göç bir kimsenin ikamet ettiği ülke sınırları içerisinde ayrılarak farklı ülkelere doğru

gerçekleştirmiş olduğu nüfus hareketleridir. Bu göçler kalıcı olabildiği gibi geçici de olabilmektedir. Ülke içerisinde yaşanan savaşlar, siyasi ve dini baskılar, işsizlik, iyi bir eğitim alma isteği gibi nedenler dış göçü etkileyen en önemli etmenler arasındadır. Dış göçler; işçi göçü, sosyo-ekonomik nedenli göçler, beyin göçü, siyasal göçler, mübadele göçü şeklinde sınıflanmaktadır (Günay vd., 2017: 44).

Türk tarihinde üç önemli dış göç hareketi bulunmaktadır. Bunlardan ilki I. Dünya savaşı ile başlayan mübadele göçleridir. Balkanlarda bulunan Türklerin Anadolu'ya gelmesi ile gerçekleşmiştir. Günümüzde bu göçmenlerin ülkede göçmen statüsü kalkmıştır. İkinci dış göç hareketi ise Körfez Savaşları ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a müdahalesi sonucunda yaşanmıştır. Bu savaşlar boyunca çok sayıda Iraklı göçmen, mülteci ya da sığınmacı Türk sınırları içerisinde bulunan koruma merkezlerine, çadırlara ya da konteynır kentlere yerleştirilmiştir. Savaşın bitmesiyle birlikte ülkelere dönenler olmuştur ancak bir kısmı hala Türkiye'de yaşamaktadır. Üçüncü ve belki de en önemli dış göç hareketi ise 2011 yılında Suriye'de Esed rejiminden ve savaştan kaçan Suriyelilerin Türkiye'ye gelmesiyle gerçekleşmiştir. Türkiye'de bugün 3.7 milyona yakın Suriyeli bulunmaktadır. Suriyeli sığınmacıların bir kısmı geçici barınma merkezlerinde, konteynır kentlerde yaşarken bir kısmı Türkiye'nin farklı kentlerinde yaşam sürdürmektedir (Ertan ve Ertan, 2017: 14; Mülteciler Derneği, 2021). Bu dış göç hareketlerine dördüncü bir dalga olarak Afganların Türkiye'ye yaptığı ya da yapmak istedikleri göçleri de eklemek mümkündür diyebiliriz. 2021 yılında Taliban'ın Afganistan'da yönetimi ele geçirmesi sonucunda birçok Afgan güvenlik, dini ve siyasi baskı gibi pek çok nedenlerden ötürü ülkelerini terk etmek zorunda bırakılmıştır. Bu göçmenlerin yasal ya da yasa dışı yollarla diğer ülkelere geçiş yapmak için hareket ettiği basında gündem olmuştur. Nitekim bu ülkelerin başında da Türkiye gelmektedir. Türkiye'nin İslam devleti olması, Avrupa'ya geçişte bir köprü olması, Afganistan'a göre yaşam, çalışma, sağlık, barınma ve sosyal hayatın vb. kolay olması elbette bu göçmenler için Türkiye'yi göç etmek için cazip hale getirmektedir. Nitekim istatistiklerde de bu durumu görmek mümkündür.

Türkiye'ye gelen ve giden göç istatistiklerine bakıldığında yurt dışından Türkiye'ye 2019 yılı itibarıyla toplam 667 bin 42 kişinin göç ettiği ve bu göçmenlerin %54,4'ünün erkeklerden %45,6'sının da kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bu göçmenlerin 578 bin 488'inin ise Türk vatandaşı olmayıp yabancı uyruklu kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu göçmelerin %14,5'i Irak, %13,8'i Türkmenistan, %8,2'si Afganistan, %7,5'i Suriye ve %7,3'ü İran vatandaşlarından oluşmaktadır. TÜİK 2019 verilerinden hareketle yurt dışından gelen göçmenlerin en fazla İstanbul'a göç ettiği görülmektedir. İstanbul'dan sonra sırasıyla Ankara, Antalya, İzmir ve Bursa en fazla göç alan iller arasında bulunmaktadır (TÜİK, 2019). Görülmektedir ki özellikle gelişmiş ve büyük şehirlere göç daha yoğundur. Bu duruma ilişkin verilere aşağıdaki tablodan ulaşmak mümkündür.

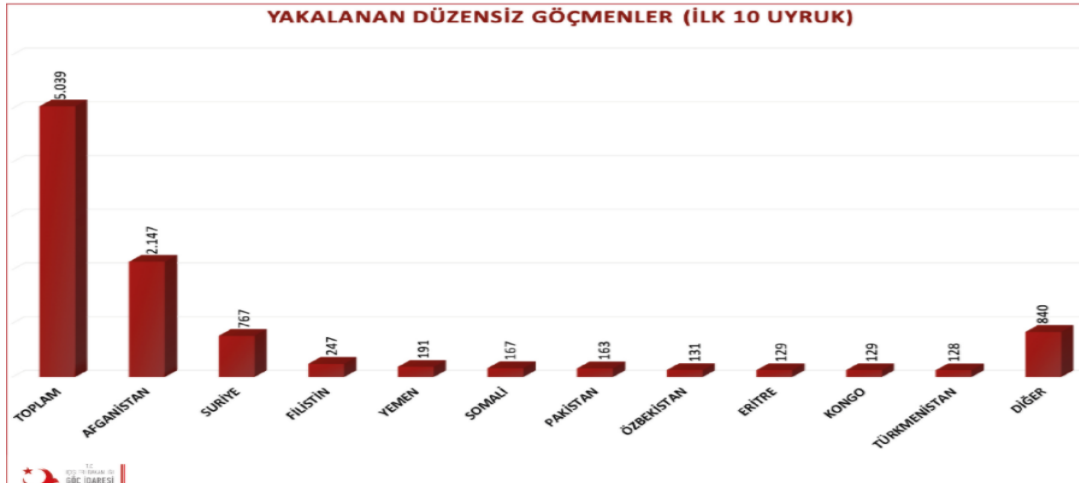
Grafik 1. Türkiye’ye Gelen ve Giden Göç

(Kaynak: Tüik, 2019, Uluslararası Göç İstatistikleri)

Düzenli dış göçlerin yanı sıra çalışma kapsamında üzerinde durulan diğer kavram ise, düzensiz göçlerdir. Düzensiz göç, ülke içerisine yasa dışı giriş yapmak veya yasa dışı çıkış yapmak, sahte ya da tahrif edilmiş seyahat belgeleri ve diğer belgelerle sınır kapılarından giriş veya çıkış yapmak, yasal mevzuata uygun giriş yapmak ancak vize süresi dolmasına rağmen izinsiz ikamet etmek şeklinde tanımlanmaktadır (Adıgüzel, 2016: 111). 2000’li yıllardan sonra düzensiz göç tartışmaları daha da hız kazanmıştır. 2022 Göç İdaresi verilerine göre Türkiye’ye kaçak yollarla giriş yapmak isteyenler arasında Afganlar, ilk sırada yer almaktadır. Afganları; Suriye, Filistin, Yemen, Somali, Pakistan, Özbekistan, Eritre, Kongo, Türkmenistan takip etmektedir. Aşağıdaki tabloda bu duruma ilişkin verilere ulaşmak mümkündür. Aşağıdaki grafikte bu duruma ilişkin verileri görmek mümkündür.

Grafik 2. Türkiye’de Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Sayısı

(Kaynak: Türkiye Göç İdaresi, Erişim tarihi: 03.01.2022)

İstatistiki verilerde görüldüğü üzere Türkiye, içinde bulunduğu gerek stratejik konumu gerek sosyolojik, kültürel ve dini konumu itibarıyla bazen göç sürecinde geçiş ülkesi bazen de göç edilen mekânın kendisi olabilmektedir. Türkiye’ye doğru yapılan bu göçler ise göç edenler ile göç edilen bölgede yaşayanlar arasında fiziksel, ekonomik, kültürel, dilsel, dinsel vb. çatışmaların yaşanmasına neden olabilmektedir. Göç, göçmen açısından olduğu kadar göç edilen bölge açısından da zor bir

süreci bünyesinde taşımaktadır. Yaşanan bu göç olayları nedeniyle göçmenler ile yerleşik halk arasında bir uyum sorunu ortaya çıkabilmektedir. Bu kapsamda bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin Türkiye'ye gelen göçmenlere yönelik tutumları ve bu tutumların hangi demografik değişkenlere göre farklılaştıkları araştırma bulguları ekseninde açıklanmaya çalışılmaktadır.

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1 Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırma, Türkiye'de bulunan vakıf ve devlet üniversitelerinde ön lisans ve lisans düzeyinde eğitim gören üniversite öğrencilerinin göçmenlere yönelik tutumlarını ve bu tutumların bazı demografik değişkenlere göre farklılıklarını açıklamak ile sınırlandırılmıştır. Bu farklılıkları ölçmek için Günay, G. vd. (2019) tarafından geliştirilen "*Göçmenlere Yönelik Olumsuz Tutum Ölçeği*" kullanılmıştır. Ölçek göçmenlere yönelik olumsuz tutumları ve ön yargıları betimleyici 12 madde ve tek faktörden meydana gelmektedir. Bu tek faktörlü yapı toplam varyansın %43.2'sini açıklamaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa değeri 0.81, iki yarı test güvenilirliği 0.67 ve test tekrar test güvenilirlik katsayısı $r=0.82$ 'dir (Günay vd., 2019: 1827). Ayrıca göçler dış göç ve düzensiz göçmenler ile sınırlandırılmış, dış ve düzensiz göçmenler ise Suriye, Irak, İran, Afganistan, Türki Cumhuriyetlerden ve Avrupa'dan gelen göçmenler ile sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmanın kaynağı ise TÜİK 2019 verileridir. Türkiye'ye en fazla göç eden ilk beş ülke Irak, Türkmenistan, Afganistan, Suriye ve İran'dır. Bundan dolayı çalışma kapsamında ele alınan sorular bu ülkelerden gelenlere karşı takınılan tutumu kapsamaktadır. Bu kapsamda hazırlanan anket formu dünyada yaşanan Covid19 salgın hastalığı ve bu hastalığın bulaşma oranının yüksek olması sebebi ile online olarak örneklem grubu üzerine 22 Mart – 22 Nisan 2022 tarihleri arasında uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 20 paket programı ile değerlendirilmiştir.

1.2 Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nicel araştırma metoduna ait ilişkisel tarama ve anket yöntemlerinden yararlanılmıştır. "*Göçmenlere Yönelik Olumsuz Tutum Ölçeği*", üniversite öğrencilerinin sosyal profilini çizmek adına bazı demografik sorular ve katılımcıların Türkiye'ye gelen göçmenlerin varlığına ilişkin tutumlarını ölçmeye yönelik sorulardan oluşan bir anket formu hazırlanmıştır. Hazırlanmış olan anket formu Türkiye'de bulunan devlet ve vakıf (özel) üniversitelerinde ön lisans ve lisans düzeyinde eğitim gören üniversite öğrencilerine online olarak iletilmiştir.

Araştırma evreni Türkiye'de vakıf ve devlet üniversitelerinde eğitim gören üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırma evreninin tümüne ulaşmak elbette mümkün değildir. Bundan dolayı evreni temsil edebilecek nitelikte örneklem grubu seçilmiş ve örneklem grubuna ulaşmak için kartopu ve kolayda örneklem yöntemleri kullanılmıştır. Türkiye'de bulunan devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim üyeleri ile temas kurulmuş ve anket metninin online olarak

öğrencileri üzerinde uygulanması istenmiştir. Uygulama sonrasında çalışmaya toplam 386 üniversite öğrencisi katılmıştır.

Oluşturulan anket formu demografik sorular, göçmenlere yönelik olumsuz tutum ölçeği ve Türkiye’ye gelen göçmenlerin varlığına ilişkin tutum sorularından oluşmaktadır. Göçmenlere yönelik olumsuz tutum ölçeği ve Türkiye’ye gelen göçmenlerin varlığına ilişkin tutum soruları beşli likert tipi ölçek skalalarından oluşmaktadır. Elde edilen verilerin analizi için SPSS 20 paket programından yararlanılmıştır. İki farklı grup arasındaki ilişkiler bağımsız gruplar t testi (independent samples t-testi) yardımı ile değerlendirilirken, ikiden fazla gruplar arasındaki ilişkiler tek yönlü varyans analizi (One-way Anova) ile değerlendirmeye tabii tutulmuş ve Pearson Basit Doğrusal Korelasyon analizden yararlanılmıştır. Demografik soruların analizi için frekans analizi ve betimsel istatistik yöntemlerine başvurulmuştur. Araştırmada gruplar arası çoklu karşılaştırmada ortaya çıkan farklılıkların kaynağını, düzeyini ve yönünü belirlemek için Tukey ve Scheffe çoklu karşılaştırma tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarında ortaya çıkan farklılıklar 0,05 anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmiştir.

1.3 Araştırmanın Hipotezleri

- H1: Cinsiyet değişkenine göre göçmenlere yönelik olumsuz tutum algısı anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Kadınların göçmenlere yönelik tutumları erkeklere göre daha olumludur.
- H2: Eğitim görülen üniversite türüne göre göçmenlere yönelik olumsuz tutum algısı anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Devlet üniversitesinde eğitim görenlerin göçmenlere yönelik tutumları vakıf üniversitelerinde eğitim görenlere göre daha olumludur.
- H3: Hayatın büyük çoğunluğunun geçtiği yere göre göçmenlere yönelik olumsuz tutum algısı anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Hayatın çoğunu kentte geçirenlerin göçmenlere yönelik olumsuz tutum algısı diğer yaşam alanlarına göre daha yüksektir.
- H4: Dini tutuma/dindarlığa göre göçmenlere yönelik olumsuz tutum algısı anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Dini tutum/dindarlık düzeyi arttıkça göçmenlere yönelik olumsuz tutum düşmektedir.
- H5: Üniversite öğrencilerinin Türkiye’ye gelen göçmenlerden rahatsızlık duyma düzeyleri ile göçmenlere yönelik olumsuz tutum algısı anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Göçmenlerden rahatsızlık duyma düzeyi arttıkça göçmenlere yönelik olumsuz tutum yükselmektedir.
- H6: Üniversite öğrencilerinin Türkiye’ye gelen göçmenlerden rahatsızlık duyma düzeyleri yüksektir. Üniversite öğrencileri Avrupa’dan gelen göçmenlere daha pozitif tutum sergilerken Doğu toplumlarından gelen göçmenlere daha negatif bir tutum sergilemektedir.

2. BULGULAR

2.1 Katılımcıların Sosyal Profili

Çalışmaya katılan önlisans ve lisans düzeyinde 386 üniversite öğrencisinin sosyal profilini çizmek için, cinsiyet, yaş, öğrenim görülen üniversite türü, öğrenim görülen sınıf düzeyi, hayatının çoğunu geçirdiği yer, ekonomik durum, Tanrı inancı, dini inanç ve toplumsal kimlik bilgileri soruları sorulmuştur. Bu doğrultuda çalışmaya katılım sağlayan 386 üniversite öğrencisinin %73,1'i kadınlardan %26,9'u erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların %90,7'si 18-25 yaş, %6,2'si 26-35 yaş ve %3,1'i 35 ve üzeri yaş aralığında bulunmaktadır. Katılımcıların yaş aralığına göre Z ve Y kuşağına mensup bireylerden oluştuğu görülmektedir.

Çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin %56,6'sı vakıf (özel) üniversitede, %46,4'ü devlet üniversitesinde eğitim görmektedir. Katılımcıların %40,7'si 2. sınıfta, %35,2'si 1. sınıfta, %12,2'si 3. sınıfta, %9,6'sı 4. sınıfta ve %2,3'ü 5. sınıf ve uzatmalı sınıf düzeyinde eğitim görmektedir. Çalışmaya devlet ve vakıf üniversitesinde eğitim gören öğrencilerin yakın oranda katılım sağladıkları ve ağırlıklı olarak 1. ve 2. sınıf üniversite öğrencilerinin katılım sağladığı görülmektedir.

Katılımcıların %58,5'i büyükşehirde, %19,7'si ilçede, %15,3'ü ilde, %5,7'si köyde ve %0,8'i yurtdışında hayatlarının çoğunu geçirmiştir. Katılımcıların ağırlıklı olarak büyükşehir, il ve ilçede yaşamlarını geçirdikleri görülmektedir. Modernleşme, sanayileşme, kentin konfor alanı yaratması, sağlık, güvenlik gibi nedenler bireyleri kırsal bölgelerden kentsel bölgelere doğru çekmektedir. Nitekim Türkiye'de kentleşme oranında yüksek olması (%75) bu durum üzerinde etkilidir. Katılımcıların ekonomik düzeylerine baktığımızda ise, %74,1'i orta, %12,7'si düşük, %11,9'u yüksek ve %1,3'ü çok yüksek düzeyde ekonomik seviyededir. Bu çerçevede katılımcıların ağırlıklı olarak orta düzey ekonomik seviyeye sahip olduklarını söylememiz mümkündür.

Çalışmaya katılanların %92,7'si Tanrı'nın varlığına inanmakta, %7,3'ü Tanrı'nın varlığına inanmamaktadır. Katılımcıların %88,6'sı bir dine inanmakta, %11,4'ü bir dine inanmamaktadır. Katılımcıların %44,3'ü dinle az ilgili, %43,3'ü dindar, %9,8'i dinle hiç ilgisi yok ve %2,6'sı çok dindar olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların Tanrı'ya inanma oranı bir dine inanma oranından yüksektir. Dindarlık düzeyi bakımından, katılımcıların %54,1'i dinle az ilgili ya da dinle ilgisiz, %45,9'u dindar ya da çok dindar olarak kendilerini tanımlamaktadır. Bu durum katılımcıların sekülerlik düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Son olarak katılımcıların toplumsal kimlik anlamında kendilerini nasıl tanımladıklarına baktığımızda, %72,3'ü kendisini hem modern hem geleneksel, %21,2'si modern ve %3,9'u geleneksel olarak tanımlamaktadır. Katılımcıların %2,6'sı ise diğer seçeneğini işaretlemiş ve kendilerini özgürlükçü, liberal, muhafazakâr, açık görüşlü, kararlı gibi ifadelerle tanımlamıştır. Bu sonuç göstermektedir ki çalışmaya katılanların büyük çoğunluğu hem modern hem de geleneksel melez bir kimliğe sahiptir. SEKAM'ın (2016) Türkiye Gençlik Raporuna göre gençlerin %72,0'ı kendilerini

hem modern hem geleneksel, %16,0’ı geleneksel ve %12,0’ı modern olarak tanımlamakta ve Şengül’ün (2021) çalışmasında gençlerin %77,8’i kendilerini hem modern hem geleneksel, %13,6’sı modern ve %6,9’u geleneksel olarak tanımlamaktadır (SEKAM, 2016; Şengül, 2021). 2016’dan 2022’ye yılına doğru geldikçe gençlerin kendilerini modern olarak tanımlama oranının yükseldiği görülmektedir.

2.2 Katılımcıların Göçmenlere Yönelik Tutumları

Katılımcıların göçmenlere yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla Türkiye’ye gelen göçmenlerden rahatsız olup olmadıklarına ilişkin sorular ve Göçmenlere Yönelik Olumsuz Tutum Ölçeği uygulanmıştır. Bu soruların sonuçlarına ilişkin betimsel istatistiki sonuçlara aşağıdaki tablolarda yer verilmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Göçmenlerden Rahatsız Olup Olmama Durumları

Soru Maddeleri	Madde	Ortalama	S.S.	Min.	Mak.
1. Suriye’den gelen göçmenlerin varlığından rahatsızım.	1	3,53	1,33	1	5
2. Afganistan’dan gelen göçmenlerin varlığından rahatsızım.	1	3,77	1,34	1	5
3. Türki Cumhuriyetlerden gelen (Türkmenistan, Kazakistan vb.) göçmenlerin varlığından rahatsızım.	1	2,66	1,24	1	5
4. Irak’tan gelen göçmenlerin varlığından rahatsızım.	1	3,42	1,34	1	5
5. Batı Avrupa’dan (Fransa, İtalya, Almanya vs.) gelen göçmenlerin varlığından rahatsızım.	1	2,59	1,29	1	5
6. Doğu Avrupa’dan gelen (Bulgaristan, Yunanistan, Bosna vs.) göçmenlerin varlığından rahatsızım.	1	2,68	1,34	1	5
7. İran’dan gelen göçmenlerin varlığından rahatsızım.	1	3,25	1,37	1	5
Toplam	7	21,84	7,19	7	35

Katılımcıların göçmenlerden rahatsız olup olmadıklarına ilişkin verilerin betimsel istatistiki sonuçlarına bakıldığında, Afganistan’dan gelen göçmenlerin varlığından rahatsızım ifadesinin ortalaması 3,77, Suriye’den gelen göçmenlerin varlığından rahatsızım ifadesinin ortalaması 3,53, Irak’tan gelen göçmenlerin varlığından rahatsızım ifadesinin ortalaması 3,42, İran’dan gelen göçmenlerin varlığından rahatsızım ifadesinin ortalaması 3,25, Doğu Avrupa’dan gelen (Bulgaristan, Yunanistan, Bosna vs.) göçmenlerin varlığından rahatsızım ifadesinin ortalaması 2,68, Türki Cumhuriyetlerden gelen (Türkmenistan, Kazakistan vb.) göçmenlerin varlığından rahatsızım ifadesinin ortalaması 2,66 ve Batı Avrupa’dan (Fransa, İtalya, Almanya vs.) gelen göçmenlerin varlığından rahatsızım ifadesinin ortalaması 2,59 şeklindedir. Katılımcıların göçmenlere yönelik rahatsızlık duyma toplam puan ortalaması 21,84 şeklindedir. Katılımcıların en fazla rahatsızlık

duydukları göçmenler sırasıyla Afganistan, Suriye, Irak ve İran'dan gelen göçmenler şeklinde sıralanmaktadır. En az rahatsızlık duyulan göçmenler ise sırasıyla Batı Avrupa'dan (Fransa, İtalya, Almanya vs.) gelen göçmenler, Türki Cumhuriyetlerden gelen göçmenler ve Doğu Avrupa'dan (Bulgaristan, Yunanistan, Bosna vs.) gelen göçmenler şeklinde sıralanmaktadır. Toplam göçmenlerden rahatsızlık duyma ortalamasının ise (x:21,84) yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum H₆ hipotezinin çalışmanın sonuçları tarafından doğrulandığını göstermektedir.

Tablo 2. Göçmenlere Yönelik Olumsuz Tutum Ölçeği Madde Ortalamaları

Ölçek Maddeleri	Ortalama	Min.	Max.
1. Göçmenlere yerli vatandaşlarla aynı haklar verilmelidir.	2,05	1	5
2. Göçmenlerin kendi ülkelerinden ayrılmaları için geçerli sebepleri yoktur.	2,50	1	5
3. Büyük gruplar halindeki göçmenler tehlikelidir.	3,85	1	5
4. Göçmenler kendi ülkelerinin sorunlarını Türkiye'ye getiriyorlar.	3,85	1	5
5. Göçmenler Türk vergi mükellefleri üzerinde bir yüküdür	3,77	1	5
6. İnsanların Türkiye'ye göç etmesine izin vermek kötü bir fikirdir.	3,51	1	5
7. Göçmenler asla kendi ülkesine dönmek istemiyorlar	3,76	1	5
8. Göçmenlerin kültürü(leri) Türk kültürünü zayıflatırlar	3,54	1	5
9. Göçmenler ulusal güvenlik için tehdit oluştururlar	3,77	1	5
10. Göçmenler Türkler kadar akıllı değiller	2,64	1	5
11. Göçmenler vatandaşlarla karşılaştırıldığında ayrıcalıklı muamele görüyorlar.	3,59	1	5
12. Türkiye de çok fazla göçmen yaşamaktadır.	4,13	1	5
Toplam	41,00	12	60

Katılımcıların göçmenlere yönelik olumsuz tutum ölçeği betimsel istatistik sonuçlarına bakıldığında; ölçek ortalamasının 41,00 olduğu görülmektedir. Bu durum katılımcıların Türkiye'de bulunan göçmenlere yönelik olumsuz bir tutuma sahip olduklarını göstermektedir. Ölçek maddeleri ortalamalarından hareketle katılımcıların en fazla kabul ettikleri ilk beş madde sırasıyla; "Türkiye'de çok fazla göçmen var" (x:4,13), "Büyük gruplar halindeki göçmenler tehlikelidir" (x:3,85), "Göçmenler kendi ülkelerinin sorunlarını Türkiye'ye getiriyorlar" (x:3,85), "Göçmenler ulusal güvenlik için tehdit oluştururlar" (x:3,77) ve "Göçmenler Türk vergi mükellefleri üzerinde bir yüküdür" (3,77) şeklinde sıralanmaktadır. Ölçek maddeleri ortalamalarından hareketle katılımcıların en az kabul ettikleri ilk üç madde sırasıyla "Göçmenlere yerli vatandaşlar ile aynı haklar verilmelidir" (x:2,05), "Göçmenlerin kendi ülkelerinden ayrılmaları için geçerli sebepleri yoktur" (x:2,50) ve "Göçmenler Türkler kadar akıllı değildir" (x:2,64) şeklinde sıralanmaktadır. Sonuç olarak katılımcıların göçmenlere yönelik olumsuz tutumları yüksektir ve bu olumsuzluğun kaynağı olarak; Türkiye'de çok fazla göçmenin bulunması, göçmenlerin kendi ülke problemlerini Türkiye'ye taşımaları, büyük göçmen

gruplarının tehlikeli olarak algılanması, göçmenlerin güvenlik için bir tehdit unsuru oluşturmaları ve ekonomik olarak Türk vatandaşları üzerinde bir yük olmaları şeklinde sıralanabilmektedir.

Türkiye’de göçmenlere yönelik tutumlar üzerine yapılan diğer saha çalışmalarında da çalışmamıza benzer sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye’de göçmenlere yönelik diğer çalışmaların sonuçlarına baktığımızda; Avrupa Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü tarafından yapılan (2017) *“Bilgiden Algıya: Türkiye’deki Sığınmacı, Göçmen ve Mülteci Algısı Üzerine”* isimli çalışma kapsamında İstanbul’da ikamet eden 16 erkek ve 14 kadın katılımcı ile sığınmacı, göçmen ve mülteci algısına yönelik odak grup görüşmeleri yapılmış ve katılımcıların Suriyelilere karşı olan tutumlarının, Türkiye’de bulunan diğer sığınmacı, göçmen ve mülteci gruplarına göre (Afgan, Özbek, Afrikalılar vb.) daha olumsuz düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Avrupa Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, 2017: 11). İstanbul Politik Araştırmalar Enstitü tarafından hazırlanan (2020) *“İstanbul’da Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutumlar”* çalışması kapsamında İstanbul’da ikamet eden 1636 bireyin Suriyelilere yönelik tutum ve davranış eğilimleri incelenmiş ve katılımcıların Suriyeli sığınmacıların geri gönderilmeleri gerektiği şeklindeki politika önerisine katıldıkları görülmüştür. Katılımcılar tarafından Suriyeliler bir tehdit olarak algılanmakta, Suriyelilere devlet tarafından sağlanan imkânlar eleştirilmekte ve Suriyelilere yönelik dışlayıcı politikalar yüksek oranda destek bulunmaktadır (İstanbul Politik Araştırmalar Enstitü, 2020: 48-60).

Akkaş ve Aksakal’ın (2021) *“Afgan Göçmenlere Yönelik Tutum ve Algıların Sosyolojik Analizi: Erzincan Örneği”* isimli çalışması kapsamında Erzincan’da ikamet eden 400 bireyin Afgan göçmenlere yönelik tutumları betimlenmiş ve katılımcıların Afganlara yönelik olumsuz algı ve tutumlarının yüksek olduğu görülmüştür. Katılımcılar Afganların Türkiye için güvenlik sorunu teşkil edeceğini, Türkiye’de işsizlik, gecekondulaşma ve suç oranını arttıracaklarını ve Türkiye’nin standardını azaltacağını belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların %70,3’ü Afganların kendi ülkelerine geri dönmeleri gerektiğini belirtmiştir (Akkaş ve Aksakal, 2021: 41-51).

“Göçmenlere Yönelik Olumsuz Tutum Ölçeği” kullanılarak yapılan bir diğer çalışma ise Parsak ve Saraç (2021)’in *“Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Göçmenlere Yönelik Tutumu”* isimli saha araştırmasıdır. Çalışma kapsamında 135 beden eğitim öğretmeni ile anket yapılmış ve katılımcıların göçmenlere yönelik olumsuz tutum ortalamalarının yüksek olduğu (x: 41,29) sonucuna ulaşılmıştır. Bu olumsuz tutumun cinsiyet değişkeni ve öğretmenlik deneyimine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür (Parsak ve Saraç, 2021: 1111).

Literatürdeki diğer çalışmalar ve bu çalışmanın sonuçlarından hareketle; devletin göçmenlere yönelik uyguladığı politikaların kabul edilmediği, göçmenlerin güvenlik açısında bir tehdit unsuru olarak algılandığı, göçmenlerin işsizliği arttırdığı, göçmenlerin kira ve konut fiyatlarını arttığı ve göçmenlerin ülkelerine geri gönderilmeleri gerektiği kanaatlerinin katılımcılar tarafından yüksek oranda kabul edildiğini söylememiz mümkündür. Toplumda oluşan bu olumsuz algının giderilmesi

için devletin göçmenlere yönelik uygulamış olduğu ya da uygulayacağı politikaları kamuoyu ile paylaşması ve olumsuz oluşan algıların girilmesi için önlemler alması zorunluluk hali teşkil etmektedir.

2.3 Değişkenler Arası İlişkiler

2.3.1 Cinsiyete Göre Göçmenlere Yönelik Tutumlar

Cinsiyet değişkeninin göçmenlere yönelik olumsuz tutum üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için t testinden yararlanılmıştır. Bu duruma ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda sunulmaktadır;

Tablo 3. Cinsiyete Göre Göçmenlere Yönelik Tutum

	Cinsiyet	N	Ortalama	S	Sd	t	P
Göçmenlere Yönelik	Kadın	282	40.41	11.58	84	0,694	,102
Olumsuz Tutum Ölçeği	Erkek	104	42.59	11.55			

Cinsiyet değişkeninin göçmenlere yönelik olumsuz tutum üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için yapılan t testinde, kadınların test puanı ortalaması (x:40,41) ile erkelerin test puanı ortalaması (x:42,59) arasında anlamlı düzeyde bir fark görülmemiştir (t: 0,69, p>0,05). Bu durum, cinsiyet değişkeninin göçmenlere yönelik olumsuz tutum üzerinde etkisinin olmadığını göstermektedir. Bu sonuçlarla H₁ hipotezinin yanlışlandığını söylemek mümkündür. Ancak ölçek ortalamalarından hareketle nispeten kadınların göçmenlere yönelik tutumu erkeklere göre daha ılımlıdır dememiz mümkündür.

Literatürde, cinsiyetin göçmenlere yönelik tutum üzerine etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için yapılan çalışmalarda, cinsiyet değişkenine göre fark bulunmayan ya da kadın katılımcıların erkeklere oranla daha olumlu bakış açısına sahip olduğu çalışmalarla karşılaşılmaktadır. *Göçmenlere Yönelik Olumsuz Tutum Ölçeği* kullanılarak yapılan “*Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Göçmenlere Yönelik Tutumu*” isimli saha araştırmasında, bu çalışmaya benzer sonuçlarla karşılaşılmıştır. Çalışma sonucunda cinsiyet değişkenine göre göçmenlere yönelik olumsuz tutum puanları arasında anlamlı düzeyde fark bulunamamıştır (Kadın x: 40,96, Erkek x:41,47) (Parsak ve Saraç, 2021: 1111). Ankaralı vd. (2017) tarafından yapılan “*Üniversite Öğrencilerinin Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılara Bakışı*” isimli çalışmaya göre kadın katılımcıların göçmenlere yönelik tutumlarının erkek katılımcılara göre daha ılımlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ankaralı vd., 2017: 122). Benzer şekilde Knoll (2009) tarafından yapılan çalışmada da kadınların göçmenlere yönelik tutumlarının erkeklere göre daha pozitif yönde olduğu görülmektedir (Knoll, 2009: 323).

2.3.2 Üniversite Türü ve Sınıf Düzeyine Göre Göçmenlere Yönelik Tutumlar

Üniversite türünün göçmenlere yönelik olumsuz tutum üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için t testinden ve sınıf düzeyinin göçmenlere yönelik olumsuz tutum üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için Anova testinden yararlanılmıştır. Bu duruma ilişkin sonuçlara aşağıdaki tablolarda sunulmaktadır;

Tablo 4. Üniversite Türüne Göre Göçmenlere Yönelik Tutumlar

	Üniversite Türü	N	Ortalama	S	Sd	t	p
Göçmenlere Yönelik	Vakıf Üniversitesi	207	42.61	11.07	84	0,10	0,00
Olumsuz Tutum Ölçeği	Devlet Üniversitesi	179	39,14	11.94			

Üniversite türünün göçmenlere yönelik olumsuz tutum üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için yapılan t testi sonuçlarına göre; vakıf üniversitesinde eğitim görenlerin test puanı ortalamaları ile (x:42,61) ile devlet üniversitesinde eğitim görenlerin ortalamaları (x: 39,74) arasında anlamlı düzeyde bir fark görülmüştür (t: 0,10, p<0,05). Devlet üniversitesinde eğitim görenlerin vakıf üniversitesinde eğitim görenlere göre göçmenlere yönelik tutumu daha olumludur. Bu durum H₂ hipotezinin doğrulandığını göstermektedir.

Tablo 5. Sınıf Düzeyine Göre Göçmenlere Yönelik Tutumlar

ANOVA						
		N	Ortalama	S.S.	F	P
Göçmenlere Yönelik Olumsuz Tutum Ölçeği	1. Sınıf	136	38.91	12.64	2,15	0,07
	2. Sınıf	157	42.58	11.12		
	3. Sınıf	47	42.61	10.01		
	4. Sınıf	37	40.05	10.50		
	5. Sınıf ve uzatmalı	9	40.55	11.98		
	Toplam	386	41.00	11.59		

Çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyi ile göçmenlere yönelik olumsuz tutum arasında anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir (p>0,05, p:0,07). Anlamlı düzeyde bir farklılık olmamasına rağmen 1. sınıf öğrencilerinin göçmenlere yönelik olumsuz tutum puanlarının diğer sınıf düzeylerine göre daha düşük olduğu görülmektedir. 4. sınıf ve mezun aşamasında bu tutumun arttığı görülmektedir.

2.3.3 Hayatın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yere Göre Göçmenlere Yönelik Tutumlar

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin hayatlarının büyük çoğunluğunu geçirdikleri yere göre göçmenlere yönelik olumsuz tutumlarının farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmek amacı ile Anova testinden yararlanılmıştır. Aşağıdaki tablodan buna ilişkin sonuçlara ulaşmak mümkündür:

Tablo 6. Hayatın Çoğunun Geçtiği Yere Göre Göçmenlere Yönelik Tutumlar

ANOVA							
		N	Ortalama	S.S.	F	P	Farklar
Göçmenlere Yönelik Olumsuz Tutum Ölçeği	a)Köy	22	34,18	11,57	4,18	0,00	a-d
	b)İlçe	76	38,64	11,65			
	c)İl	59	41,50	11,55			
	d)Büyükşehir	226	42,45	11,22			
	e)Yurtdışı	3	32,00	16,52			
	Toplam	386	41.00	11.59			

Çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin hayatlarının çoğunu geçirdikleri yere göre göçmenlere yönelik olumsuz tutumları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$, $p:0,00$). Gruplar arası yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma sonuçlarına göre büyükşehirde hayatlarının çoğunu geçirenler ile köyde hayatlarını geçirenler arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunmaktadır. Farklılığın yönüne baktığımızda hayatlarının çoğunu köyde geçirenlerin, hayatlarının çoğunu büyükşehirde geçirenler göre göçmenlere yönelik tutumlarının ($x: 34,18$) daha olumlu olduğu görülmektedir. İl, büyükşehir, ilçe ve yurtdışı arasında ise anlamlı düzeyde farklılık bulunmamaktadır. Bu sonuçlarla H_3 hipotezimizin doğrulandığını söylememiz mümkündür. Ölçek ortalamalarına bakıldığında, hayatlarının çoğunu yurt dışında geçiren katılımcıların diğer katılımcılara göre göçmenlere yönelik tutumlarının daha pozitif olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Hayatlarını yurt dışında göçmen olarak süren bu katılımcıların diğer göçmenlere yönelik tutumu da ılımlıdır.

Kırdan kente göçün ve dış göçün en önemli sebeplerinin başında ekonomik faktörler gelmektedir. Bireyler daha iyi bir iş, ev, hayat koşullarına ulaşma arzu ile kente göç etmektedir. İş, ev ve hayat koşullarından en iyisine ulaşmada bireyler arasında ise rekabet yaşanmaktadır. Göçmenler de daha iyi iş imkânına, daha iyi yaşam koşullarına, daha ucuz konutlara ulaşmak için kendi aralarında yarış halindedir. İş, ev ve yaşam koşullarına olan bu talep arzı da etkilemektedir. Göçmen sayısının fazla olması ya da göçmenlerin, kentte yaşayan bireylerin yaşam kalitesini ve iş bulma imkânını düşürmesi, göçmenlere yönelik tutumun da negatif yönlü olmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda kent içerisinde bu göçmenlerin kültürel, dil, din vb. yönlerden uyum sağlamada yaşadıkları sorunlar da kentte yaşayanlar tarafından göçmenlerin istenmemesine neden olabilmektedir. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitü (2020) tarafından, Türkiye'nin en büyük metropol kenti olan İstanbul'da yaşayanların, Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları üzerine yapılan çalışmada da benzer sonuçlarla karşılaşılmıştır. Katılımcıların Suriyelileri hem fiziksel hem de ekonomik yönden tehdit olarak algıladıkları ve Suriyelilere yönelik dışlayıcı politikaları benimsedikleri görülmektedir. Suriyeli göçmenlerin kayıt dışı çalışması ve iş gücü rekabetinde büyük avantaj elde etmesi Türk vatandaşlarının iş bulma olasılığını azaltmakta ve bu durum ise göçmenlere yönelik tutumu negatif yönde etkilemektedir (İstanbul Politik Araştırmalar Enstitü, 2020: 29-60).

2.3.4 Dindarlık Düzeyine Göre Göçmenlere Yönelik Tutumlar

Tanrı’nın varlığına inanma ve bir dine inanma durumunun göçmenlere yönelik olumsuz tutum üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için t testinden ve katılımcıların kendilerini tanımladıkları dindarlık düzeyinin göçmenlere yönelik olumsuz tutum üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için Anova testinden yararlanılmıştır. Bu duruma ilişkin sonuçlar aşağıdaki tablolarda sunulmaktadır;

Tablo 7. Tanrı’nın Varlığına İnanmaya Göre Göçmenlere Yönelik Tutumlar

Tanrı'nın Varlığına								
		İnanma	N	Ortalama	S	Sd	t	p
Göçmenlere	Yönelik	Evet	358	40.93	11.66	384	-0,45	,65
Olumsuz	Tutum	Hayır	28	41,96	10,87			
Ölçeği								

Tablo 8. Bir Dine İnanma Durumuna Göre Göçmenlere Yönelik Tutumlar

Bir Dine İnanma			N	Ortalama	S	Sd	t	p
Göçmenlere	Yönelik	Evet	342	40.62	11.61	384	-1,79	0,07
Olumsuz	Tutum Ölçeği	Hayır	44	43,95	10,70			

Tanrı’nın varlığına inanma ve bir dine inanma durumunun göçmenlere yönelik olumsuz tutum üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için yapılan t testi sonuçlarına göre, iki değişken ile göçmenlere yönelik olumsuz tutum ölçeği arasında anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir (t:-0,45, p>0,05, t:-1,79, p>0,05).

Tablo 9. Dindarlık Düzeyine Göre Göçmenlere Yönelik Tutumlar

ANOVA							
		N	Ortalama	S.S.	F	P	Farklar
Göçmenlere Yönelik Olumsuz Tutum Ölçeği	a)Çok Dindar	10	39,10	9,63	5,03	0,00	b-c
	b)Dindar	167	38,53	11,54			
	c)Dinle az ilgili	171	42,92	11,34			
	d)Dinle İlgisi Yok	38	43,73	11,61			
	Toplam	386	41.00	11.59			

Çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyine göre göçmenlere yönelik olumsuz tutumları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilmiştir (p:0,00, p<0,05). Gruplar arası yapılan Tukey çoklu karşılaştırma sonuçlarına göre dindarlar ile dinle az ilgili olanlar arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunmaktadır. Farklılığın yönüne baktığımızda dindarların (x:38,53) dine az ilgili (42,93) olanlara göre göçmenlere yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu görülmektedir. Dini tutum düzeyi genel olarak değerlendirildiğinde, göçmenlere yönelik tutumların kendisini dindar olarak

tanımlayanlarda daha pozitif, kendisini dinle az ilgili ve dinle hiç ilgisi yok şeklinde tanımlayanlarda daha negatif yönlü olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar H₄ hipotezinin doğrulandığı göstermektedir.

Toplumsal bütünleşmenin ve toplumsal çatışmanın kaynağı olabilen dinler, bireylerin farklılıklara ve farklı gruplara ilişkin bakış açıları üzerinde doğrudan etkili olan bir faktör niteliğindedir. Dinler toplumlar tarafından kabul edilip benimsendiği andan itibaren, toplumun sosyal varlığı ile kaynaşmakta ve toplumun fertlerini dini ve sosyo-kültürel yönden bütünleştirmektedir. Kur'an'ı Kerim, “*Ey insanlar sizi bir erkek ve dişi den yarattık. Sizi sırf birbirinizle tanışmanız için milletlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki sizin Allah katında en şerefliiniz takvaca en ileride olanınızdır*” (Hucurat, 49/13) buyurmakta ve üstünlüğün ancak takva yoluyla oluşabileceğini belirtmektedir. Al-i İmran 3/103’de birlik ve kardeşlik ilkesini vurgulamakta ve Lokman, 31/17’de inanları birlik ve bütünleşmeye teşvik etmekte, barış ve kardeşlik üzerinde durmaktadır. Yine tüm evrensel dinlerde olduğu gibi İslam dininde de doğruluk, sabır, iyilik, yardımseverlik, çalışkanlık, af, merhamet, hoşgörü gibi özellikler müminlerin sahip olması gereken nitelikleri arasında sıralanmakta ve toplumda yaşayan bireyler ile sevgi bağı altında sıkıca kaynaşmanın moral faktörleri olarak dikkat çekmektedir (Günay, 2013: 416). Bu çalışmanın sonuçları kapsamında dindar bireylerin göçmenlere yönelik tutumlarının olumlu düzeyde olmasını, dinlerin bireyler üzerinde oluşturduğu merhamet, iyilik, hoşgörü, yardımseverlik gibi duygular ile açıklamak mümkündür.

2.3.5 Ait Hissedilen Toplumsal Kimliğe Göre Göçmenlere Yönelik Tutumlar

Ait hissettikleri toplumsal kimliğin göçmenlere yönelik olumsuz tutum üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için Anova testinden yararlanılmıştır. Bu duruma ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda sunulmaktadır:

Tablo 10. Ait Hissedilen Toplumsal Kimliğe Göre Göçmenlere Yönelik Tutumlar

ANOVA						
		N	Ortalama	S.S.	F	P
Göçmenlere Yönelik Olumsuz Tutum Ölçeği	a)Modern	82	41,58	9,63	2,08	0,10
	b)Geleneksel	15	33,86	11,54		
	c)Hem Modern Hem Geleneksel	279	41,27	11,34		
	d)Diğer	10	39,50	11,61		
	Toplam	386	41.00	11.59		

Katılımcıların kendilerini ait hissettikleri toplumsal kimlik ile göçmenlere yönelik olumsuz tutum arasında anlamlı düzeyde bir farklılık görülmemiştir ($p:0,10$, $p>0,05$). Gruplar arası yapılan Tukey çoklu karşılaştırma sonuçlarına göre gruplararası anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmamaktadır.

2.3.6 Göçmenlerden Duyulan Rahatsızlık İle Göçmenlere Yönelik Olumsuz Tutum İlişkisi

Göçmenlerden duyulan rahatsızlık ile göçmenlere yönelik olumsuz tutum arasında yapılan Pearson Basit Doğrusal Korelasyon analiz sonucu aşağıdaki gibidir;

Tablo 11. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere İlişkin Pearson Basit Doğrusal Korelasyon Analizi

Araştırmada Kullanılan Ölçek Puanlarına İlişkin Pearson Basit Doğrusal Korelasyon Analizi		
	1	2
Göçmenlere Yönelik Olumsuz Tutum Ölçeği Toplam Puan	1	
Göçmenlerden Rahatsızlık Duymaya İlişkin Toplam Puan	.623**	1

*p<0,05, **p<0,01

Göçmenlerden duyulan rahatsızlık ile göçmenlere yönelik olumsuz tutum arasında bir ilişkinin olup olmadığını ortaya koymak için yapılan basit doğrusal korelasyon işlemi, göçmenlerden duyulan rahatsızlık ile göçmenlere yönelik olumsuz tutum arasında, pozitif yönlü, anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki olduğunu göstermektedir ($r=.623$, $p<0,01$). Katılımcıların göçmenlerden rahatsızlık duyma puanları arttıkça göçmenlere yönelik olumsuz tutum puanları da artmaktadır. Bu sonuçlar H_5 hipotezinin doğrulandığını göstermektedir.

SONUÇ

Süreci yazılı tarihin ilk aşamalarında bulunan göç, küresel bütünleşme sürecinin bir parçası olarak günümüz dünyasında hız kazanmıştır. En basit tanımı ile insanların yerleşmek üzere bir bölgeye gitmeleri olarak tanımlanan göç (Giddens, 2019: 715) hem göçmen için hem de göç edilen ülke için uyum ve çatışma sorunlarını beraberinde getirmektedir. Nitekim Türkiye’de de yaşanan iç ve dış göç hareketleri beraberinde pek çok sorunu getirmiştir ve getirmeye de devam etmektedir. Göç kuramcıları, göçün nedenlerini ve sonuçlarını değerlendirerek göçler hakkında pek çok teori ortaya atmışlardır. Çalışma kapsamında bu teorilerin en önemlilerine değinilmeye çalışılmıştır. Ele alınan bu kuramlar değerlendirildiğinde;

- Göç edilecek bölgelerin çekim faktörlerinin göç etmeye değer olduğu,
- İtim ve çekim faktörlerinin göreceli olduğu,
- Göç edilecek bölgede bulunan tanıdıkların ve hemşerilerin göç olayını maddi ve manevi olarak kolaylaştırdığı,
- Göç süresince yaşanabilecek aksaklıkların göçmenler tarafından hesaba katıldığı,
- Göç edilecek bölgelerin uzak ya da yakın olmasının göç sürecini hızlandırdığı ya da yavaşlattığı,
- Sosyo ekonomik faktörlerin göç sürecinde önemli bir etken olduğu,
- Göçlerin az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru gerçekleştiği ilkelerini göç teorilerinin genel sonuçları olarak sıralamak mümkündür.

Uygulamalı bölümde çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin göçmenlerin varlığına ilişkin tutumları ve göçmenlere yönelik olumsuz tutum ölçeği soruları bazı demografik değişkenlere göre ele alınmıştır. Çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin göçmenlere yönelik olumsuz tutumlarının ($x:41,00$) yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçek madde içeriklerine bakıldığında, üniversite öğrencilerinin, Türkiye’de var olan göçmen sayısından şikâyetçi olduğu, büyük gruplar halinde göç edenlerin ülke güvenliği için tehlike arz ettiği, göçmenlerin kendi ülke sorunlarını göç ettikleri bölgelere taşıdığı ve göçmenlerin Türk vatandaşları üzerinde ekonomik bir yük olarak gördürdükleri ifadelerini en yüksek oranda kabul ettikleri görülmüştür. Aynı şekilde katılımcıların göçmenlerden rahatsızlık duyma ortalamaları da yüksektir ($x:21,84$). Katılımcıların en fazla rahatsızlık duydukları göçmenler sırasıyla Afganistan, Suriye, Irak ve İran’dan gelen göçmenler şeklinde sıralanmaktadır. En az rahatsızlık duyulan göçmenler ise sırasıyla Batı Avrupa’dan (Fransa, İtalya, Almanya vs.) gelen göçmenler, Türki Cumhuriyetlerden gelen göçmenler ve Doğu Avrupa’dan (Bulgaristan, Yunanistan, Bosna vs.) gelen göçmenler şeklinde sıralanmaktadır. Üniversite öğrencilerinin, din ve ırk birliğini göçlerden rahatsız olmama ve göçmenlere karşı olumlu tutum sergilemede yeterli bir etmen olarak kabul etmedikleri görülmektedir. Üniversite öğrencileri, göçmenlerin geldiği bölgeleri ekonomik, iktisadi, kültürel ve güvenlik açısından değerlendirmekte ve az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere gelen göçmenlerden rahatsızlık duymaktadır. Bu sonuçlar ışığında H_5 “Üniversite öğrencilerinin Türkiye’ye gelen göçmenlerden rahatsızlık duyma düzeyleri ile göçmenlere yönelik olumsuz tutum algısı anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Göçmenlerden rahatsızlık duyma düzeyi arttıkça göçmenlere yönelik olumsuz tutum yükselmektedir.” ve H_6 “Üniversite öğrencilerinin Türkiye’ye gelen göçmenlerden rahatsızlık duyma düzeyleri yüksektir. Üniversite öğrencileri Avrupa’dan gelen göçmenlere daha pozitif tutum sergilerken Doğu toplumlarından gelen göçmenlere daha negatif bir tutum sergilemektedir.” hipotezlerinin çalışmanın verileri tarafından doğrulandığını söylememiz mümkündür.

Çalışmanın hipotezleri kapsamında elde edilen diğer sonuçlar ise şu şekildedir: H_1 “cinsiyet değişkenine göre göçmenlere yönelik olumsuz tutum algısı anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Kadınların göçmenlere yönelik tutumları erkeklere göre daha olumludur” hipotezinin çalışmanın verileri tarafından yanlıştır ($p>0,05$). Erkekler ve kadınlar arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunmamaktadır ancak kadınların göçmenlere yönelik olumsuz tutum ortalamalarının ($x:40,41$) erkeklere ($x:42,59$) göre daha düşük olduğu görülmüştür. Parsak ve Saraç (2021) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları da bu çalışmanın sonuçlarına benzerdir. Ancak literatürde, kadınların göçmenlere yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu çalışmalarla da karşılaşılmıştır (Ankaralı vd., 2017; Knoll, 2009).

H_2 “Eğitim görülen üniversite türüne göre göçmenlere yönelik olumsuz tutum algısı anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Devlet üniversitesinde eğitim görenlerin göçmenlere yönelik tutumları vakıf üniversitelerinde eğitim görenlere göre daha olumludur” hipotezi çalışmanın verileri tarafından

doğrulanmıştır. Vakıf üniversitelerinde eğitim gören üniversite öğrencilerinin devlet üniversitesinde eğitim gören öğrencilere göre göçmenlere yönelik tutumları daha olumsuzdur.

H3 “*Hayatın büyük çoğunluğunun geçtiği yere göre göçmenlere yönelik olumsuz tutum algısı anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Hayatın çoğunu kentte geçirenlerin göçmenlere yönelik olumsuz tutum algısı diğer yaşam alanlarına göre daha yüksektir*” hipotezi çalışmanın verileri tarafından doğrulanmıştır. Hayatlarının çoğunu köyde geçirenlerin, hayatlarının çoğunu büyükşehirde geçirenlere göre göçmenlere yönelik tutumları (x: 34,18) daha olumludur. Büyükşehirlerde göçmen sayılarının fazla olması göçmenlerin toplum içerisinde görünürlüğünü arttırmaktadır. Hem bu durum hem de göçmenlerin, kentte yaşayan bireylerin yaşam kalitesini ve iş bulma imkânını düşürmesi, göçmenlere yönelik tutumun da negatif yönlü olmasına neden olabilmektedir. Aynı zamanda kent içerisinde bu göçmenlerin kültürel, dil, din vb. yönlerden uyum sağlamada yaşadıkları sorunlar da kentte yaşayanlar tarafından göçmenlerin istenmemesine neden olabilmektedir. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitü (2020) tarafından yapılan çalışmada da kentte yaşayan bireylerin göçmenlerden rahatsızlık duyduğuna ilişkin sonuçlarla karşılaşılmaktadır. 2015 yılında Ağır ve Sezik tarafından yapılan çalışmada ise Suriye’den Türkiye’ye yaşanan göç ensar-muhacir ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmiş ve Türk halkının kadim misafirperverliğinden söz edilmiştir (Ağır ve Sezik, 2015: 119). Ancak son yıllarda göçmenlere yönelik tutumun olumsuz yönde seyrettiği görülmektedir. Tümtaş ve Ergun (2016) göçmenlere yönelik bir uyum faaliyetinin yürütülmemiş olması nedeniyle, göçmenlerin en önemli sorunları olan istihdam ve barınma sorunlarının kayıt dışı yollarla çözülmüş olduğunu ve kentlerde bu durumun tezahürü olarak gecekondulaşma ve marjinal iş sektörleri sayının arttığını belirtmiştir (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1355). Kent içerisinde yaşanan kayıt dışı iş sektörlerinin artması, gecekondulaşma oranının artması, kültürel, dil, din uyumsuzluğu gibi nedenler kentte yaşayanların göçmenlere yönelik tutumlarını olumsuz yönde etkilemektedir dememiz mümkündür.

H4 “*Dini tutuma/dindarlığa göre göçmenlere yönelik olumsuz tutum algısı anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Dini tutum/dindarlık düzeyi arttıkça göçmenlere yönelik olumsuz tutum düşmektedir*” hipotezi çalışmanın verileri tarafından doğrulanmıştır. Toplumsal bütünleşmenin ve toplumsal çatışmanın kaynağı olabilen dinler, bireylerin farklılıklara ve farklı gruplara ilişkin bakış açıları üzerinde doğrudan etkili olan bir faktör niteliğindedir. Bayram ve Aydınalp’in (2021: 129) belirttiği üzere toplumsal bütünleşme, bütünleşmek isteyen bireylerin kişisel tercihleriyle, değişen şartlara, zamana ve zemine göre yeniden üretilen bir sosyal süreçtir ve bu süreç üzerinde dinlerin de etkili olduğu görülmektedir. Bu noktada tüm evrensel dinlerin inanlarından beklemiş olduğu iyilik, çalışkanlık, merhamet, doğruluk, dürüstlük, af, yardımseverlik, hoşgörü gibi özellikler göçmenlere yönelik tutumun olumlu yönde olması üzerinde etkili bir faktör niteliğindedir diyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Akkaş, İ. ve Aksakal, İ. (2021). Afgan Göçmenlere Yönelik Tutum ve Algıların Sosyolojik Analizi: Erzincan Örneği. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 2(3), 41-54.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Journal of International Social Research*, 5(20), 294-303.
- Ankaralı, H., Pasin, Ö., Karacan, B., Tokar, M., Künüroğlu, M., Çaça, M., Özislam, M. E. & Şahingöz, N. B. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılara Bakış Açısı. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 122-132.
- Avrupa Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü. (2017). *Bilgiden Algıya: Türkiye'deki Sığınmacı, Göçmen ve Mülteci Algısı Üzerine Bir Çalışma*. (2017-1-33): [Bilgiden Algıya: Türkiye Deki Sığınmacı, Göçmen Ve Mülteci Algısı Üzerine Bir Çalışma - Pdf Ücretsiz İndirin \(Docplayer.Biz.Tr\)](https://www.docplayer.biz.tr/doc/17012022-bilgiden-algiya-turkiye-deki-siginmaci-gocmen-ve-mul-teci-algisi-uzerine-bir-calisma-pdf-ucretsiz-indirin) [07.01.2022].
- Bayram, K. ve Aydınalp, H. (2021) . Sosyal bütünleşme ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik, güvenirlik çalışması. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27, 110-133.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 67-91.
- Enver, G., Atılğan, D. & Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de göç yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 7(2), 37-60.
- Yazır, E. (1979). *Hak Dini Kur'an Dili, Cilt 1*. İstanbul: Eser Neşriyat.
- Ertan, K. A. & Ertan B. (2017). Türkiye'nin Göç Politikası. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, 1(2), 7-39.
- Günay, G., Ersoy, A. F., Boylu, A. A., & Kiliç, C. (2019). Göçmenlere Yönelik Olumsuz Tutum Ölçeğinin Türkçe Geçerlilik Güvenirliği. *Third Sector Social Economic Review*, 54(4), 1827-1843.
- İstanbul Politik Araştırmalar Enstitü - İSTANPOL (2020). *İstanbul'da Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutumlar*.(40-68):<https://www.istanpol.org/post/i%CC%87stanbul-da-suriyeli-s%CC%84%B1%CC%9F%CC%84%B1nmac%CC%84%B1lara-y%CC%83%B6nelik-tutumlar> [03.01.2022].
- Kirman, M. A. (2016). *Din Sosyolojisi Sözlüğü*. Adana: Karahan Kitapevi.
- Knoll, B.R. (2009). And Who Is My Neighbor? Religion And Immigration Policy Attitudes. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 48(2), 313-331.
- Lee, E. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, Vol. 3(1), 47-57.

- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- Parsak, B. ve Saraç, L. (2021). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Göçmenlere Yönelik Tutumu. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(1), 1105-1120.
- Ravenstein, E. G. (1985). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 53-54.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 5, 33-44.
- Sezik, M. ve Ağır, O. (2015). Suriye’den Türkiye’ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 95-124.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tümtaş, M. S. & Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- Türkiye Göç İdaresi (2022). *Düzensiz Göçmenler Verileri*: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> [03.01.2022].
- Türkiye İstatistik Kurumu – TÜİK. (2011). *Nüfus ve Konut Araştırması*: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-ve-Konut-Arastirmasi-2011-15843> [07.12.2021].
- Türkiye İstatistik Kurumu - TÜİK. (2019). *Uluslararası Göç İstatistikleri*: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2019-33709> [07.12.2021].